
GLEMMER DU

TÅRNBY KOMMUNES LOKALHISTORISKE TIDSSKRIFT

MARTS/APRIL 2015

DA ALLE FIK EN STEMME

Grundloven af 1915

NUMMER 2 / 2015

FORSIDE:

Folkeholdet på en gård fik først fuld stemmeret fra 1915. For mange tjenestefolk har det sikkert været svært at søge om at komme på listen over de stemmeberettigede, når de samtidigt skulle bo sammen med ejeren af gården. I alle tilfælde tog det lang tid førend tjenestefolkene tog deres stemmeret til sig.

Løjtegård med folkehold fra ca. 1910. Kastanjetræet, der blev plantet i anledning af ejerens ene søns fødsels i 1889, står der stadigvæk.

Foto: Stads- og Lokalarkivet

KILDER

Madsen, Kirsten: Kommunen i front. Tårnby Kommune fra 1904 til 1921: Historien om lokaldemokratiet og beboerne. Kandidatspeciale 2006. Lokalsamlingen.

Larsen, Henrik: Alberti Katastrofen. Politisk Revy 1996.

Tårnby Kommune, Sognerådet, Forhandlingsprotokol 1905-1911, KA 1, Æ 14, løbenr. 2.

Tårnby Kommune, Social- og Sundhedsforvaltning, Fattigforsorg, Hovedbog for fattigforsørgelse 1896-1927, KA4, Æ3003, R42/1.

Vejviser fra Amager Birk for 1915-1916.

Tårnby Politis Historie. Tårnby Politi 1985. (L 35.6)

Sognerådsvalg før 1917. Glemmer Du nr. 4, 1997.

Kastrup Glasværk - 2. del. Glemmer Du nr. 1, 2003.

To jubilæer: Hovedbiblioteket på Kamillevej 25 år og Kvindernes kommunale valgret 100 år. Glemmer Du nr. 2, 2008.

COPYRIGHT

Ophavsretten på billederne og illustrationerne tilhører Tårnby Stads- og Lokalarkiv og en anden institution eller en professionel fotograf. Fotografierne må ikke bruges i andre sammenhænge uden tilladelse. Har du brug for et billede eller en illustration, kan du henvende dig til Tårnby Stads- og Lokalarkiv.

© Tårnby Stads- og Lokalarkiv 2015

For enkelte billeder har det været umuligt at finde frem til den retmæssige ophavsretsindehaver. Der- som Tårnby Stads- og Lokalarkiv krænker ophavsretten, er det ufrivilligt og utilsigtet. Såfremt du mener, der er materiale, der tilhører dig, bedes du derfor kontakte bibliotek@taarnby.dk

HVIS DU VIL VIDE MERE:

Tjek arkivets del af bibliotekets hjemmeside på www.taarnbybib.dk

Tidsskriftet Glemmer Du er udgivet af:

© Tårnby Kommunebiblioteker, Stads- og Lokalarkivet

ISSN 1397-5412

Redigeret af: Lone Palm Larsen

Layout: Anne Petersen

DA ALLE FIK EN STEMME

Grundloven af 1915

For 100 år siden blev Grundloven ændret. Det betød, at demokratiet reelt blev indført i Danmark – 66 år efter Grundloven var vedtaget. Inden da var det først og fremmest rige og jordejere, der sad med magten. De demokratiske rettigheder gjaldt kun mænd, der havde fod under eget bord, ikke skyldte skat eller havde modtaget fattighjælp. Kun de havde stemmeret og kunne vælges.

De syv F'er havde ikke stemmeret. Det blev fruentimmer, fjolser, fanger, fattige, fallenter, fremmede og folkebold kaldt i folkemunde. Dertil var der jo aldersprivilegiet, som for Landstinget i starten betød, at kun mænd over 40 år kunne vælge og vælges – nogle blev oven i købet udpeget af kongen og således slet ikke valgt.

I 1915 fik kvinder og tjenestefolk stemmeret til folketinget og landstinget.

Efter sognerådsmødet på Kastruplund. Det er dog ikke alle herrerne, der har siddet i sognerådet. Den politiske situation er dog nok blevet diskuteret efter mødet. Fra venstre ses Mikkell Jacobsen fra Kastrupgård, gårdejer Peter Fischer, gårdejer Svend Hansen fra Østergaard i Tømmerup, gårdejer Peter Thønnesen fra Skottegården, skoleinspektør P.J. Petersen og tømrermester Marius Westh.

Fotograf: Carl Flensburg. Foto: Tårnby Stads- og Lokalarkiv, B1929

FRA LANDLIG TIL BYMÆSSIG

Tårnby Kommune var under forandring. Den bymæssige udvikling i Sundbyerne havde allerede medført, at Tårnby var blevet reduceret i areal og indbyggertal, da Sundby Kommune blev selvstændig i 1895 for derefter i 1902 at blive indlemmet i Københavns Kommune. Byudviklingen fortsatte. Med oprettelsen af Tårnby Villaby begyndte det egentlige forstadsmiljø at komme til landkommunen. Det medførte også en hel anden sammensætning af borgerne – fra hovedsageligt at være bønder, jordejere og ansatte ved landbruget til at blive til flere og flere ufaglærte og faglærte arbejdere.

Ved folketællingen i 1906 var indbyggerne ifølge A-mager Avis den 18. februar 1906 spredt på følgende landsbyer og områder således:

Byer	Indbyggere	Procent
Kastrup	1.928	47 %
Tårnby Villaby	526	13 %
Tårnby	583	14 %
Maglebylille	398	10 %
Tømmerup	359	9 %
Ullerup	296	7 %
I alt	4.090	100 %

Det var i Kastrup industrierne lå, og det var her arbejderne boede. Næsten halvdelen af kommunens beboere boede her. Befolkningsvæksten skete ved at der kom tilflyttere.

Sådan så det ud for alle kommunerne rundt om København. Hovedstaden var magnet for de landarbejdere, som ikke længere kunne leve af at sælge deres arbejdskraft til bønder og andre landbrugere. Det skete også for de omkringliggende kommuner. De forskellige levevilkår betød også forskelligt syn på, hvordan kommunens penge skulle bruges, og hvem der skulle betale det.

KAMPEN OM MAGTEN

Også i Tårnby foregik en økonomisk kamp om magten mellem arbejdere og bønder. Som en del af denne kamp blev Sundby udskilt i 1895 som selvstændig kommune. Ejede man ikke jord eller sin bolig, betalte man dengang heller ikke skat. Der var derfor kun det samme antal jordejere til at betale for skoler, fattighjælp, veje m.v., selvom Tårnby Kommune hele tiden fik

flere borgere. Først fra 1903 betalte alle skat af deres indtægt. At udskille det industrielle Kastrup – med de mange jordløse industriarbejdere – fra resten af kommunen blev også forsøgt. Dog uden held. Der var også en politisk kamp mellem de socialistiske og socialdemokratiske arbejdere og højre og venstre folk på den anden side. Det første skridt til denne forandring skete med udstykningen og opførelsen af Tårnby Villaby. Her flyttede mange selvbevidste og bedrestillede arbejdere ind og ændrede sammensætningen af befolkningen. Ejerne af de store huse lejede en etage ud og fik på den måde råd til at bo i eget hus.

Indtil sognerådvalget i 1908 bestod sognerådet i Tårnby Kommune af syv medlemmer. Sognerådets medlemmer var valgt på to forskellige måder. Fire medlemmer blev valgt direkte af den femtedel af kommunens mandlige skatteydere, der var højest beskattede. De var valgt af de rigere borgere, og de var den særligt privilegerede del af sognerådet. De øvrige tre medlemmer blev

valgt blandt alle mænd i kommunen, der var 25 år – uanset deres indkomst og dermed skat. Der var dog en lang række betingelser, der skulle være opfyldt inden. Denne gruppe skulle der stemmes til den 24. november 1904.

De var valgt for seks år, men de to grupper var på valg skiftevis hvert tredje år. Det sørgede for kontinuitet i sognerådet, så opgaver og viden blev videregivet til de næste, der blev valgt.

DE PRIVILEGEREDE MÆND

Både de opstillede til valget og de stemmeberettigede skulle opfylde en række krav. Manden skulle være ustraffet, han skulle have danske indfødsret, have egen husstand, dvs. han måtte ikke indgå i en anden husstand ved f.eks. at være tjenestekarl på en gård. Han skulle have boet i kommunen i et år, han skulle have betalt sin skat, og han måtte ikke have modtaget fattighjælp eller anden offentlig hjælp. Desuden skulle han selv sørge for at søge om at blive optaget på valglisten.

I Sognerådets Forhandlingsprotokol for 1905-1911 blev farver H. Svendsen, Kastrup, den 5. januar 1909 eftergivet sin skattegæld, som stammede fra et kvartal fra 1905/1906 og to kvartaler 1906/1907. Det vides ikke hvorfor. Det betød, at han ikke af den grund mistede sin stemmeret.

Det er muligvis Henrik Marius Svendsen i Kastrup. Han blev født i 1855 i Løgstør, blev gift i 1878 og flyttede til København ca. 1881, hvor to af hans døtre er født. Han flyttede til Kastrup i 1884.

I 1890 er han opført som farversvend og høker, hvor han boede i Kastrupgade, i Fleckensteins hus, sammen med sin familie og en tjenestepige. Fleckensteins hus er i Vej- og ejendomsregister for Tårnby Sogn 1918 opført på Kastruplundgade 11, matrikelnummer 1cd af Kastrup.

I 1901 var han også farver og boede i huset kaldet Tilfredsheden, dengang hed gaden Nordre Bygade. Tilfredsheden var ejet af Christian Petersen og havde matrikelnummer 5l af Kastrup. Henrik Svendsen arbejdede da på Carl Flensburg & Sebbelovs dampvæveri.

Niels Peter Nielsen blev født i 1871 og døde i 1948. Han blev folketingsmedlem og sognerådsformand i Tårnby i 18 år. Fotograferet i 1915 – hvor valgretten aldrig havde været bredere i Danmark.

Foto: Stads- og Lokalkivet, B2320

PORTRÆT AF N. P. NIELSEN

En af de nyvalgte i 1904 ved sognerådsvalget var typograf Niels Peter Nielsen. Han flyttede til Tårnby Villaby i 1903. Han var da 32 år og var typograf. Som 16-årig havde han været involveret i genvalget af Peter Holm i Københavns 5. kreds, og var meget politisk aktiv for socialdemokratiet.

Han meldte sig ind i den lokale vælgerforening for Socialdemokratiet. De øvrige to, der blev valgt ved sognerådsvalget i 1904, var også socialdemokrater. Det blev fejret på Ny Kro, der lå på Amager Landevej. Der var stadigvæk et flertal på fire gårdmænd og virksomhedsejere, valgt af en femtedel af de rigeste i Tårnby. De havde den reelle magt i sognerådet.

Foruden kommunalpolitiker var Niels P. Nielsen også medlem af folketinget. Første gang valgt ved et suppleringsvalg i 1916, overtog Niels Emil Hylers plads. Nielsen sad til 1918, derefter blev han valgt igen – fra 1920 og indtil 1943.

Fra 1917 blev Niels Peter Nielsen sognerådsformand, og det var han til 1935, hvorefter han valgte at overlade posten til Richardt Jacobsen. N.P. Nielsen blev dog valgperioden ud.

PORTRÆT AF P. C. THØNNESEN

Peter C. Thønnesen var en af de store gårdmænd i Kastrup. Han var valgt ind i sognerådet som en af de fire, der var valgt af den rige del af de stemmeberettigede.

Gårdejer Peter Thønnesen fra Skottegården ses her foran gården, der i forbindelse med 1. Verdenskrig blev kaldt for Kompagnigården. Ejendommen Tilfredshed ligger bagved gården. Navnet Skottegården kan spores helt tilbage til starten af 1800-tallet, og oprindelsen til navnet er stadigvæk ukendt. Fotograferet omkring år 1900 sandsynligvis mens han var sognerådsformand.

Fotograf: Carl Flensburg,

Foto: Tårnby Stads- og Lokalkarkiv, B1580

Peter Thønnesen har af to omgange været sognerådsformand, første gang var fra 1899 til 1902. Fra 1909 til april 1911 var gårdmand Peter C. Thønnesen sognerådsformand. Han var fra listen: Tårnby Sogns

Johannes Larsen var restauratør på Havnecafeen – også kaldet Tutten. Han var sognerådsformand fra 1902-1905. Dengang lå sognerådsvælget i marts, og de valgte trådte først ind i april. Nu bliver kommunalpolitikerne valgt i november og indtræder i januar. Fotograf: Carl Flensburg. Foto: Stads- og Lokalkarkivet

kommunale Forening af 1908. Han udtrådte af sognerådet i utide pga. svigtende helbred – han var da 60 år. Han var ejer af gården, der blev kaldet Skottegården. Det navn havde gården haft siden starten

af 1800-tallet. Det vides ikke, hvorfra navnet stammer. På gården boede han, ifølge folketællingen 1901, med hustruen og deres børn. En af hans døtre boede der også med sin mand og deres nyfødte barn. Derudover boede den 65-årige Lars Cornelius Jansen på Skottegården. Han levede af sin formue. Desuden var der en tjenestekarl på 19 år og en tjenestepige på 21 år. Det har formentligt kun været Peter C. Thønnesen, der har haft stemmeret i 1901.

VALG FØR I TIDEN

Glasmager Kaj Olsen fortalte følgende om stemmeafgivelsen ved et sognerådsvalg i 1902. Den omtalte sognerådsformand, restauratør Johannes Larsen var medlem af sognerådet fra 1899-1905 og formand fra 1902-1905:

”Min far fortalte mig, at da han i sin ungdom kom til Kastруп, havde de konservative og venstre flertal her i kommunen. Den daværende sognerådsformand var restauratøren fra Havnecafeen på Kastруп Havn, Johannes Larsen. Valget til sognerådet foregik som

følger: Sognerådsformanden sad ved et bord i valglokalet med valglisten. Efterhånden som vælgerne kom frem til bordet, spurgte formanden, hvem de ville stemme på, og så svarede man ved at sige navnet på kandidaten eller partiet, hvorefter formanden satte krydset.

Nu var forholdet det, at fiskerne tjente flest penge i sommerhalvåret, vinteren gav jo ikke så mange muligheder for dette erhverv. I den kolde tid fordrev fiskerne megen tid i "Tutten", som havnecafeen også kaldtes. Men det kostede penge, og her kneb det på denne årstid.

Når nu fiskerne, mødte op for at stemme, så kiggede sognerådsformanden, Johannes Larsen, på dem på en ganske særlig måde. Herefter blev de spurgt, hvor krydset skulle sættes, og svaret blev naturligvis: "Ved dig!". Vælgeren fik et venligt nik, og den kedelige vinterperiode var reddet!"

Forhåbentligt må det være husket tidsmæssigt forkert. Der var nemlig ved lov indført hemmelige og skriftlige valg allerede i 1901.

Der var endnu ikke et magtfuldt alternativ til de store

gårdejere og erhvervsfolk, der sad i sognerådet. Så måske foregik valget alligevel på denne måde. Et reelt alternativ kom der først med opførelsen af Tårnby Villaby, og de arbejdere, der flyttede ind der. Ved kommunevalget i 1904 blev der valgt tre socialdemokrater ind. Dette jordskredsvalg rystede bønderne og fabrikanterne m.v. så meget, at de stiftede en forening, der skulle modsvare socialdemokratiet. Den blev kaldt for Tårnby Sogns kommunale Forening af 1908. Den skulle repræsentere både det industrielle Kastrup og det opland som landsbyerne udgjorde. Gårdejer Peter C. Thønnesen blev valgt til kasserer i foreningen. En af foreningens mål var at øve de demokratiske processer, derfor afholdt kommunalforeningen prøvevalg, hvor afstemningen kunne foregå hemmeligt i et afskærmet rum. Det skete, inden det gik løs ved kommunalvalget i 1909.

VALGLOVEN FRA 1908

Den nye lov fra den 20. april 1908 om et mere demokratisk valgt sogneråd blev vedtaget.

Dem, der betalte mest i skat, havde ikke længere en særlig fordel til flertallet i sognerådet. Desuden fik kvinder og tjenestefolk stemmeret til sognerådet. Der var dog stadigvæk begrænsninger, hvor skatterestancer og modtagelse af fattighjælp afskar mange småkårsfolk fra at stemme. Desuden skulle de stemmeberettigede have boet to år i kommunen, hvilket nok for-

hindrede mange tjenestefolk i at stemme, når de tog arbejde på en ny gård, som måske lå i en anden kommune.

For Tårnby betød det også, at sognerådet havde fået lov til at udvide antallet af medlemmer fra syv til ni.

Ved sognerådsvalet i 1909 var det omkring 300, der stod til at miste deres stemmeret – bare alene fordi de skyldte i skat. Tallene beskriver Kirsten

Nogle af de nye vælgere fra Tårnby Villaby. Her ses familien Petersen i deres hjem på Ambra Allé 38. Ambra Allé hed før Enigheds Allé.

Fra venstre: Ebba, Kristine, Helga, Oscar og Morten Petersen.

På bordet ses en visitkortskål til fotografier samt fotoalbums.

Foto: Stads- og Lokalarkivet, B3926

Madsen i *Kommunen i Front* sammen med en række af de øvrige tal fra valgene.

Hvis manden ikke betalte sin skat, mistede hans kone også sin stemmeret. Inden valget formåede 136 personer at betale deres skattegæld og blev derfor optaget på valglisten. Men 233 vælgere fik ikke betalt – og de kunne ikke stemme i 1909. En del af grunden var, fordi skatteopkræverne var fem til seks kvartaler bagud med at opkræve skatten. Det var således store summer for småkårsfolk at betale på en gang. Det hjalp åbenbart ikke, at der allerede i 1907 var bevilget penge til en skatteopkræver specielt for Tårnby Villaby.

DE SYV F'ER

Fruentimmer, fjolser, fanger, fattige, fallenter, fremmede og folkehold er dem, der bliver kaldet de syv F'er. Det var dem, der ikke havde stemmeret og ikke var valgbare. For kvinderne var der sket en gradvis indlemmelse i de politiske processer med valget til menighedsråd i 1903, til værgeråd i 1905 og til hjælpekasser i 1907. Hjælpekasserne var til værdigt

trængende, som midlertidigt havde brug for engangshjælp på grund af sygdom, arbejdsløshed eller lignende.

Endelig blev det vedtaget i 1908, at kvinderne fik valget til de kommunale råd. Med grundlovsændringen i 1915 fik kvinderne stemmeret til folketinget og landstinget, og det gjorde tjenestefolk også. Fra at være en lille andel af befolkningen, der havde stemmeret, blev det nu til en bredere del. Der var dog stadigvæk mange, der ikke havde stemmeret.

FRUENTIMMER

Kvinder kunne godt eje og drive store gårde, men de måtte ikke stemme. Det var forbeholdt mændene. Kvindernes stemmeret blev gentagne gange taget op af fremskridtsvenlige politikere, men hver gang faldt forslaget.

Første gang, kvinderne brugte deres stemmeret til kommunalvalget, var tirsdag den 9. marts 1909. Til valgmødet i Tømmerup var der ikke mange kvinder, hvorimod der til mødet i Kastrup var mange kvinder. Først i 1933 sad jordemoder Karen Sofie

Rasmussen i sognerådet for Socialdemokratiet. Det gjorde hun indtil 1. januar 1937, hvorefter hun udtrådte på grund af sygdom. Sognerådet bestod derefter igen kun af mænd – indtil 1946. Efter 2. Verdenskrig blev hele tre kvinder valgt ind i sognerådet.

Ifølge Amager Bladet i 1911 blev der til hjælpe-kassen indvalgt tre husmødre i bestyrelsen. Det var en tredjedel af

bestyrelsen. I Vejviser fra Amager Birk for 1915-1916 sad ni medlemmer for Tårnby Sogn. Fra Kastrup var valgt: arbejdsmand P. Steffensen (formand), enkefru Laura Larsen, fru Henriette Olsen, skoleinspektør P. J. Petersen, gårdejer Crilles Tønnesen og arbejder Søren Hansen. Fra Tårnby Villaby: fru Emma Andersen. Fra Tømmerup: gårdejer P. Jørgensen og jordbruger J. Lind.

Løjtegård med folkehold fra ca. 1900. Kastanjetræet, der blev plantet i anledning af ejerens ene søns fødsels i 1889, står der stadigvæk. Det har formentlig været før 1. Verdenskrig, da gårdene normalt blev fotograferet sammen med soldaterne fra Sikringsstyrken. Hvis fotografiet er fra omkring 1900, er det muligvis to sønner af Breit, der står med henholdsvis landmålerredskabet og cyklen.

Foto: Stads- og Lokalarkivet

Til Folketinget gik kvinderne for første gang til valgurnerne mandag den 22. april 1918.

Kvinderne var ikke engang med i de politiske foreninger før 1908. Ved en ekstraordinær generalforsamling i Socialdemokratiets vælgerforening den 10. juli 1908 blev det besluttet, at kvinder også kunne optages som medlemmer. Det blev vedtaget, at kvinder kun skulle betale 20 øre i kvartalet mod mændenes 50 øre. Forskellen giver god mening, da kvinder fik

væsentligt mindre i løn end mændene. Ofte var det kvinder, der var gift med en socialdemokrat, der ville være medlem, så kontingentet skulle ikke afskrække familien fra at melde begge ind.

FOLKEHOLD

På Løjtegård var det ifølge folketællingen fra 1911 den 63-årige ejere Frederik Breit, som blev opført som landbruger, og hans 22-årige søn, som var opført som landmand.

Gerda Bang-Jørgensen malker en ko i Dirch Jansens gård i Store Magleby ca. 1915-1920. Som kvinde og tjenestepige har hun muligvis kunne stemme. Hvis hun da ellers opfyldte de andre kriterier – var hun f.eks. gammel nok.
Foto: Stads- og Lokalarlivet, B4568

Der var ansat en 32-årig forvalter Eriksen, en 45-årig husbestyrerinde, en 24-årig stuepige, en 48-årig kokkepige, en 26-årig svensk forkarl, en 21-årig tjenestekarl, en 19-årig tjenestekarl og en 22-årig tjenestekarl. Af alle disse var det kun ejeren af Løjtegård, der havde stemmeret til landstinget og folketinget inden 1915. Det er muligt, at husbestyrerinden og kokkepigen havde stemmeret til sognerådet i 1909, da de både havde boet i sognet i mere end et år og var over 30 år. Kravet var så, at de selv skulle lade sig registrere som vælgere.

De fleste tjenestefolk havde ikke søgt om at blive optaget på valglisten. Det skulle den stemmeberettigede selv sørge for. I 1909 var der kun seks bondekarle på valglisten.

For mange tjenestefolk har det sikkert været svært at søge om at komme på valglisten, når de samtidigt skulle bo i samme hushold med ejeren af gården. Gårdejeren havde i mange tilfælde andre interesser end dem, der tjente på gården. I alle tilfælde tog det lang tid førend tjenestefolkene tog deres stemmeret til sig

og fik en valgdeltagelse som andre befolkningsgrupper.

Postbud Madsen står ved Carl Flensburg & Sebbelovs væveri omkring 1900.

Foruden sit arbejde ved postvæsenet, var han også stenslager. Da han døde, måtte hans enke søge fattighjælp i regnskabsåret 1908-1909. Hun startede med et fast månedligt beløb på 10 kr. og lidt ekstra til kul og til julen, men dyrtiden i slutningen af 1. Verdenskrig ses tydeligt af det forhøjede beløb, hun modtog i regnskabsåret 1916-1917. Det var, inden socialdemokratiet fik flertallet i sognerådet. Fattighjælpen til familien Madsen blev ikke eftergivet, og enken har altså ikke kunnet stemme.

Fotograf: Carl Flensburg.

Foto: Stads- og Lokalarkivet, B5119

FATTIGE

Fattiggården blev brugt til de mennesker, der ikke kunne forsørge sig selv, f.eks. hvis de var syge, forældreløse eller ældre. Der var dog begrænset plads i fattighuset, så en del fik fattighjælp til at klare deres egen husholdning. Fattighjælpen var tit ikke til at leve af, så der skulle tit arbejdes ved siden af. Eksempler fra 1901 viser, at en fattighjælpsmodtager arbejdede ved Carl Flensburg & Sebelovs væveri, en var indbinderske ved Kastrup Glasværk og en tredje havde forefaldende arbejde.

Langt de fleste, der i folketællingen fra 1901 nævnes som fattige, var kvinder på mellem 60 og 80 år.

At modtage fattighjælp havde store konsekvenser. Først og fremmest så røg stemmeretten. Først når fattighjælpen var betalt tilbage eller eftergivet, fik familien stemmeretten tilbage. I protokollen for fattigvæsenet fra 1896 til 1927 var dem, der fik eftergivet hjælpen typisk de personer, der havde fået hjælpen i en begrænset periode, og fordi de havde været på sygehuset.

Der var derfor stor brug for privat hjælp, som ikke havde de politiske konsekvenser. De fattiges kasse – senere kaldet hjælppekassen – var en af måderne. Ganske vist skulle ansøgerne tjekkes for, om de havde egen skyld i deres skæbne, og om de var værdigt trængende, hvilket i sig selv var meget vanærende. Men med denne hjælp havde familien en større chance for

En skærvehugger ved sit arbejde i Kastrup – han blev fotograferet omkring år 1900. Bemærk at træerne ikke har blade, så det har ikke været varmt i vejret. Fotografiet er taget omkring år 1900.

Fotograf: Carl Flensburg.

Foto: Stads- og Lokalkivet, B4580

at rejse sig igen – uden de de-
graderende bivirkninger, som
fulgte med fattighjælpen.

Ifølge Amager Bladet fra 1911
havde hjælpe-kassen i årets løb
udbetalt penge og givet natu-
ralier til omkring 70 perso-
ner. Pengene på i alt 2.500 kr.
stammede fra Tårnby Kom-
mune, fra diverse skatter og
fra entréindtægter ved dilet-
tantkomedier. Det var kom-
munerne, der selv bestemte,
hvordan hjælpe-kassen skulle
organiseres.

Der var også en del legater for
fattige og hjemløse i Tårnby.
En del af disse blev administret
af sognepræsten ved Tårnby
Kirke og af menighedsrådet.
Det var sognepræsten Poul
Vibæk, og han sad i øvrigt i
sognerådet fra 1. april 1917 til
31. marts 1929.

Først med Grundloven fra
1953 fik modtagere af fattig-
hjælp mulighed for at stemme.
Ellers var det kun, hvis de hav-
de fået eftergivet fattighjælpen
eller havde tilbagebetalt den, at
de kunne stemme.

Skævben Johan fra Tårnby Fattig-
gård var en af dem, der ikke ved
datidens hårde fysiske arbejde kunne
brødføde sig selv. Han modtog fattig-
hjælp og havde altså ikke stemmeret.
Udgifterne til hans ophold på Tårnby
Fattiggård blev nøje skrevet ned og
ført i protokollen. Det hed sig, at han
foruden tjente lidt ved at synge for
folk – 2 øre pr. vers.

Fotograf: Carl Flensburg.

Foto: Stads- og Lokalarkivet, B1924

FATTIGDOMS- GRÆNSEN

Selvom der var en indtægt, var
det ikke altid nok til at brødfø-
de en familie. Det er ikke svært
at forestille sig, at en stenslager

nok ikke har haft det bedst betalte job. Mange gange har det også været nødvendigt med flere jobs, og at hele familien arbejdede for at holde fattigdommen fra døren.

Flensburg fotografi viser det hårde arbejdsliv for en skærvehugger. Manden kunne måske være stenslåer Niels Nielsen født den 17. april 1840 i Sverige. Han kom til Tårnby 1876 og boede i 1901 som ugift logerende i C. M. Larsens ejendom - kaldet den nordlige husrække i Alleen. Han havde alderen, som passer til billedet af den arbejdende skærvehugger bag sin læskærm. Som logerende har han ikke haft stemmeret. Det er heller ikke sikkert, at han har søgt om dansk indfødsret – en yderligere betingelse for at kunne stemme.

Der var tre andre stenslagere i folketællingen 1901. Det var postbuddet Madsen og to af hans sønner, som dog står opført som for tiden arbejdsløse. De boede i øvrigt alle tre sammen også i den nordlige husrække i Alleen, men ikke som logerende.

AFTÆGT ELLER FATTIGGÅRDEN

Aftægt var tidligere tiders ældreforsorg. Ældre beboere betingede sig gennem en kontrakt at blive boende på gården eller i huset, når de afgav stedet til en ny generation. Det var ofte en søn eller datter, der overtog. Alligevel var det nødvendigt at skrive meget præcist, under hvilke forhold de ældre på gården skulle bo, spise og køres til kirke samt meget andet. I en presset situation kun-

Fisker Thyge Nielsen og hans svigerdatter Wilhelmine, født Lund, ses på fotografiet sammen med hendes børn. Pigen yderst til højre er ukendt. Fotograferet omkring år 1900. Fotografi: Carl Flensburg. Foto: Stads- og Lokalkarkivet, B4609

ne de nye måske spare på de ældres forplejning eller sætte dem til hårdt arbejde, hvis ikke de var bundet af en aftale.

Fisker Thyge Nielsen havde sikkert en sådan aftale, da han var på aftægt hos sin søn og svigerdatter omkring år 1900. Thyge var født i 1815 og havde været en tur i Amerika, hvorefter han kom til Kastrup i 1847 ifølge folketællingen 1901. Han var enkemand, tidligere fisker og nu var han på aftægt. Hele familien boede på matrikel 30e af Maglebylille. Familien bestod af sønnen Oskar Nielsen født 1868 og svigerdatteren Vilhelmine Marie Lund født 1870. De blev gift i 1890 og havde i 1901 fire børn født mellem 1891 og 1899. Oskar var fisker som sin far og blev højst sandsynligt kaldt Ouscher. Vilhelmine var ud af en fiskerfamilie i Kastrup ifølge folketællingen 1890.

For dem, der ikke havde muligheder for at tegne en aftægtskontrakt, var udsigten højst sandsynligt fattiggården, fattighjælp eller at arbejde hårdt til den ældre faldt død om. Først med alderdomsunderstøttelsen i 1891 var det muligt for værdigt trængende 60-åri-

ge, som ikke havde modtaget fattighjælp, været løsgængere (dvs. boligløse) eller tiggere at modtage hjælp fra sognerådet. Muligheden for at opnå alderdomsunderstøttelse afholdt mange fra at søge fattighjælp, selvom de virkelig havde behovet. Alderdomsunderstøttelse kunne altså kun opnås, hvis personen ikke tidligere havde ligget samfundet til last. Eksempelvis fik Hans Johansen alderdomsunderstøttelse ifølge folketællingen fra 1901. Her står han registreret med følgende oplysninger:

Hans Johansen var født i Kastrup i 1828. Han var nu enkemand og husfader. Han levede af at være fisker og ved at modtage alderdomsunderstøttelse. Han var en del af husstandsnummer 51 i folketællingen fra 1901. Adressen var Mellemevejen på matrikel 2e af Kastrup. Boligen ejedes af skibstømmer Hans Christian Larsen født i 1852.

FJOLSER

Hvis ikke familien kunne tage sig af et familiemedlem, der var handicappet, var der kun én mulighed, det var fattig-

Frokost på Kastruplund omkring 1900. Fra venstre sidder inspektør Anton Johnsen fra Kastrup Glasværk, ubekendt, ubekendt og stående er det inspektør Otto Rosenkilde fra Svovlsyrefabrikken. På den anden side af bordet fra højre sidder skoleinspektør A.C. Poulsen, købmand Vilhelm Hansen, tømrermester Marius West og brygmester Martin Larsen.
Fotograf: Carl Flensburg.

Foto: Tårnby Stads- og Lokalarliv, B484

hjælp eller fattiggården – også til tider kaldet fattighuset. Det gjaldt både psykiske og fysiske handicaps.

Kastrup Glasværks inspektør Anton Johnsen kom til Kastrup i 1864 fra et andet glasværk, Mylenberg Glasværk i Rold sogn i Aalborg Amt. I 1860 var han forvalter dér. Han blev gift i 1865 med Marie, som også var fra Randers. I folketællingen fra 1880 be-

stod familien Johnsen af forældre og børnene Viggo på 13 år, Axel på 12 år, Anna på 10 år og Henriette på 5 år. Desuden hørte Antons ugifte søster Henriette Wilhelmine på 44 år og en tjenestepige Camilla Hagen på 23 år også med til husholdet. Adressen var Alleen 50 i Kastrup. Da Axel var 28 år i 1896, blev han på sognets regning, sendt på en sindssygeanstalt.

Og fra 1897 lød udgiften på fast fire kvartaler indtil 1921. Axel Johnsen var en af dem, der ikke fik stemmeret i 1915. De umyndiggjorte kunne ikke stemme.

Inspektør Johnsen var i øvrigt selv meget interesseret og forstående over for glasværksarbejdernes brug for hjælp ved sygdom og andet.

FANGER

Det er ikke mange spor, fanger sætter sig i de kommunale arkiver. Fanger med mindre straffe blev sendt på arbejdsanstalter. Det kunne f.eks. være betleri, beruselse eller løsgænger, dvs. at være tigger, dranker eller hjemløs, kunne resultere i en straf. Fattigvæsenet i den kommune, hvor den dømte hørte til, skulle betale udgifterne.

Om Laurits Rudolf Nielsen har været egentligt straffet er ikke fastslået, men der var indtil flere regninger fra politiet til Tårnby Kommune. Nogle af disse opkrævninger omhandlede, at han blev ledsaget af politiet til arbejdsanstalten. I 1903-1904 optrådte de første udgifter på ham. Det blev

til mange gange på forsørgelsesanstalter. Fra 1908 til 1914 var der hvert år regninger fra Korsør Arbejdsanstalt, og fra Sundholm Arbejdsanstalt fra 1914 til 1921. Det kan ses i en protokol over fattigvæsenet fra 1896 til 1927.

I sognerådets forhandlingsprotokol blev der den 1. november 1910 for lukkede døre behandlet en henvendelse fra inspektøren for Korsør Arbejdsanstalt angående Laurits. Hvis Tårnby ville bidrage med

Politibetjentene Peter Andersen og Hans Andersen på Kastruplund for at få sig en kop kaffe og formentlig en hvidtøl. Dengang drak alle hvidtøl frem for drikkevand fra hanen. Det var nemlig meget renere og uden mulige kolibakterier.

Fotograf: Carl Flensburg.

Foto: Tårnby Stads- og Lokalarkiv, B3665

tøj til Laurits, så ville det blive forsøgt at sende ham på en Tysklandsrejse. Det ville sognerådet forsøge, idet de betingede sig, at anstalten ville påtage sig ansvaret for at få ham af sted. Det lykkedes dog ikke at sende ham ud af landet for udgifterne til hans ophold på anstalten forsatte længe efter. Laurits Rudolf Nielsen var en af dem, der ikke fik stemmeret i 1915. De umyndiggjorte kunne ikke stemme.

I 1901 var der 16 mænd dømt til strafarbejde på Korsør Arbejdsanstalt. I 1920 nedlagdes anstalten. På straffeanstalterne var der pryglestraf helt frem til 1930.

En af politiets mange opgaver var som sagt at ledsage til arbejds- og straffeanstalterne. Også politiet ved Amager Birk har haft lignende slags opgaver. I regnskabsåret 1907-1908 fik betjent Andersen 4 kr. i forbindelse med vejmand O. Olsens hustrus indlæggelse på amtssygehuset.

Før Sundbyerne blev indlemmet i København i 1902 lå politistationen i Kurlandsgade. Der var Hans Andersen overbetjent, og han var leder for fire til fem betjente. Han blev kaldt røde. Efter 1902 fik

Amager Birks politi til huse på C. M. Larsens Allé 19. Der var lokum i gården, og vandet skulle hentes fra en brønd i gården. Den eneste måde at varme vandet på var på kakkelovnen. Der har derfor været god grund til at købe kaffe og en let øl i Kastruplund.

Her var der et personale på tre, hvor Hans Andersen var daglig leder indtil 1921. Desuden var Peter Andersen betjent – han blev kaldt sorte. Ifølge folketællingen 1901 boede Peter Andersen på Alleen i Kastrup. Han var født i 1862 i Tistrup sogn. Hans Andersen har formentlig ikke boet i Tårnby.

FALLENTER

For at kunne stemme, skulle manden være myndig, men han skulle også være værdig og ikke ligge under for en anden mands vilje. Derfor skulle han være økonomisk uafhængig. Det var argumenterne for, hvem der kunne stemme og stille op til valg – dengang i demokratiets begyndelse. Det var også en måde at bevare magtforholdene, som de var. Svovlsyrefabrikkenes første ejer Carl Alberti, storebror til den

berygtede Peter Adler Alberti, der kastede Danmark ud i en årelang bank- og boligkrise i 1908, skabte sin egen lille skandale i Kastrup. Carl Alberti, født i 1848, var den ældste søn af venstrepolitikeren Carl Christian Alberti født 1814. Et dynasti af selvbevidste bønder, der i fire generationer havde kaldt den førstefødte for Christian Carl. Sønnen Carl blev uddannet cand.pharm. i 1873. Han anlagde fabrikskomplekset til produktion af svovlsyre. Kort efter ændrede han sit firma til et aktieselskab. Der var slet ikke de penge i selskabet, som Carl Alberti havde påstået. Fabrikens produkter var for ringe, og den producerede ikke nok. Han gik konkurs og flygtede til Sydamerika i 1877. I 1895 tog han sit eget liv.

Carl og Peter havde også en søster, Sophie Alberti, født i 1846. Hun var en berømt forkæmper for kvinders ret til at stemme. Hun blev hædret for sin indsats og var ikke med i nogen økonomiske skandaler.

Var manden gået konkurs, kunne han ikke stemme. Carl Alberti boede ikke ved sin fabrik i Kastrup, så det var i et andet sogn, han ikke kunne stemme.

FREMMEDE

Hvis ikke man havde indfødsret, havde man heller ikke stemmeret. Mange arbejdere i Kastrup f.eks. på glasværket og tekstilfabrikkerne havde udenlandsk arbejdskraft – flest svenske og tyske arbejdere. Først når de indvandrede havde fået indfødsret, havde de stemmeret. Også på gårdene rundt om i Tårnby Kommune var der en del svenske tjenestepiger.

Ernst Heinrich Queck født i Dortmund i Tyskland kom til Danmark i 1893. Han blev glaspuster på Kastrup Glasværk. Han fik dansk indfødsret efter loven den 3. marts 1914. Fra nu af kunne han stemme. Ernst Heinrich Queck havde da boet over 20 år i Danmark. Desuden var der også kriteriet om bopæl i kommunen i mindst to år. Selvom den stemmeberettigede havde dansk indfødsret, så var man ”fremmed” i kommunen, og man havde ingen mulighed for at stemme, før end de to år var gået.

Det forhindrede eksempelvis præsten ved Tårnby Kirke, Poul Vibæk, i at stemme i marts 1909, da han ikke havde boet to år i kommunen.

Han blev sognepræst den 22. maj 1907. Han var ellers opstillet for Kommunalforeningen, der repræsenterede det tidligere sogneråds interesser. Det var først og fremmest de velhavende bønder, virksomhedsejere og andre borgerligt sindede, der var medlemmer. Ved kommunevalget i 1909 havde omkring 150 ikke boet i kommunen i de to år, der var krav om, så de kunne ikke stemme.

ALDER

Også alderen var afgørende for, om en mand havde stemmeret eller ej. Han kunne vælges, når han var yngre, men kunne ikke stemme selv før end han var 30 år. Eksempelvis kunne to driftige fabriksejere i Kastrup ikke stemme, dengang de stiftede deres virksomhed.

Holger Sebbelov fra Carl Flensburg & Sebbelov væveri og Carl Olesen fra Dansk Plyds- og Møbelstoffabrik havde mange lighedspunkter – foruden det at de ejede et væveri i Kastrup på Saltværksvej. De var begge blevet ledere i 1892 af en tekstilvirksomhed. De to herrer var

i slutningen af tyverne, hvilket dengang var yngre mænd. De var så unge, at de faktisk ikke havde stemmeret.

1849-1915: 30 år

1915-1953: 25 år for folketingsvalg og 35 år for landstingsvalg

1953-1961: 23 år

1961-1971: 21 år

1971-1978: 20 år

Siden 1978: 18 år

Glasmager Ernst Heinrich Queck, født i 1872 i Dortmund, var rejst til Danmark i 1893. Han søgte og fik dansk indfødsret i 1914. Han var en af mange tyske glasarbejdere på Kastrup Glasværk. Han er her fotograferet omkring 1920-25.

Foto: Tårnby Stads- og Lokalkarkiv, B4455

Familien Queck i deres stue i Glasmagerboligerne på Alderdomsvej i 1912. Glaspuster Ernst Queck var indvandret fra Tyskland. Han havde boet i Danmark siden 1893. Han fik dansk indfødsret efter loven 3. marts 1914. Forrest sidder Erna, derefter sidder Elsa, Ernst og Vilhelmine, som kom fra Bøhmen. De hørte alle til familien Queck.

Foto: Tårnby Stads- og Lokalarkiv, B4449

HENVENDELSE & ÅBNINGSTIDER

Hvis du har billeder, oplysninger eller andet af lokalhistorisk interesse, så henvend dig til Stads- og Lokalarkivet.

VI HAR ÅBENT

Mandag - torsdag	kl. 9 - 20
Fredag	kl. 9 - 17
Lørdag	kl. 9 - 15
Søndag	1. september - 30. april kl. 9 - 15

STADS- OG LOKALARKIVET HAR UDSTILLINGER PÅ

Kastrupgårdsamlingen
MIDT PÅ AMAGER & KASTRUPGLAS
Tirsdag - søndag kl. 14 - 17
Onsdag kl. 14 - 20

Plyssen på Amager Strandvej 350
PERMANENTE &
SKIFTENDE UDSTILLINGER
Lørdag og søndag kl. 13 - 16